

INGLIZ TILIDAGI SHE'RIY ASARLARNI TARJIMA QILISHNING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Siddiqova Nozila Qaxramon qizi

Alfraganus universiteti Filologiya fakulteti

Ingiliz tili 2 - kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilidagi she'riy asarlarni boshqa tillarga tarjima qilish jarayonining lingvistik xususiyatlari ilmiy tahlil qilinadi. She'riy matnning fonetik, morfologik, sintaktik va semantik o'ziga xosliklari, ritm va qofiya tizimi, metaforik ifodalar, uslubiy figuralar tarjimada qanday muammolar tug'dirishi hamda ularni bartaraf etishning nazariy va amaliy yondashuvlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, tarjimonning estetik mahorati va lingvistik kompetensiyasi asarning badiiy ruhini yetkazishdagi asosiy omil sifatida baholanadi.

Kalit so'zlar: She'riy tarjima, lingvistik xususiyat, ekvivalentlik, ritm, qofiya, metafora, semantika, uslubiy moslashuv.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА АНГЛИЙСКОЙ ПОЭЗИИ

Аннотация: В данной статье научно анализируются лингвистические особенности процесса перевода английской поэзии на другие языки. Рассматриваются фонетические, морфологические, синтаксические и семантические особенности поэтического текста, ритм и система рифмовки, метафорические выражения, стилистические фигуры, проблемы, которые они создают при переводе, а также теоретические и практические подходы к их устранению. Также оцениваются эстетическое мастерство и языковая компетентность переводчика как основной фактор передачи художественного духа произведения.

Ключевые слова: Поэтический перевод, лингвистическая особенность, эквивалентность, ритм, рифма, метафора, семантика, стилистическая адаптация.

LINGUISTIC FEATURES OF TRANSLATION OF ENGLISH POETRY

Abstract: This article provides a scientific analysis of the linguistic aspects of translating English poetry into other languages. It examines the phonetic, morphological, syntactic, and semantic features of poetic texts, rhythm and rhyme systems, metaphorical expressions, stylistic figures, the problems they create during translation, and theoretical and practical approaches to addressing them. The translator's aesthetic skill and linguistic competence are also assessed as key factors in conveying the artistic spirit of a work.

Keywords: Poetry translation, linguistic feature, equivalence, rhythm, rhyme, metaphor, semantics, stylistic adaptation.

She'riyat tarjimasida tarjimashunoslikning eng murakkab va nozik yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Chunki she'r matni faqatgina ma'lumotni yetkazish bilan cheklanib qolmay, balki o'zining o'ziga xos musiqiylik, ritmi, qofiya tizimi, metafora va ramzlar qatlami, obrazlar uyg'unligi hamda yuksak estetik ta'sir kuchini o'z ichiga oladi. Shu jihatdan she'rni boshqa tilga, ayniqsa ingliz tilidan o'zbek tiliga yoki aksincha tarjima qilishda faqat leksik ma'noni emas, balki asarning badiiy ruhini, ichki musiqa va emotsional muhitini saqlab qolish tarjimondan katta mahorat va ilmiy tayyorgarlikni talab etadi.

Ingliz tilidagi she'riy asarlar o'zining murakkab fonetik tizimi, stress va sillabik vazn qoidalari, boy metaforik lug'ati, shuningdek turli janrlardagi xilma-xil shakllari (sonet, blank verse, limerick, ballad va boshqalar) bilan ajralib turadi. Bu xususiyatlar tarjimondan nafaqat til bilimini, balki ingliz va o'zbek adabiy an'analari, madaniy konteksti, tarixiy voqealari va she'riyat estetikasi haqida chuqur bilimga ega bo'lishni talab qiladi.

She'riy tarjimadagi asosiy qiyinchiliklardan biri — original asarning musiqiy ritmini va ma'no qatlamlarini saqlashdir. Masalan, ingliz she'riyatida keng qo'llanadigan iambik pentametr yoki alliteratsiya kabi uslubiy vositalarni o'zbek tilida mutanosib ifodalash ko'p hollarda to'g'ridan-to'g'ri ekvivalentga ega emas. Shu bois tarjimon ba'zan qofiyadan voz kechish yoki ma'noni qisman o'zgartirish orqali umumiy badiiy ta'sirni qayta tiklash yo'lidan boradi.

Shuningdek, ingliz she'riyatidagi madaniy realiyalar, tarixiy ishoralar va milliy metaforalarning to'g'ri talqini ham muhim masala hisoblanadi. Tarjimon bu elementlarni adekvat tarzda o'zbek o'quvchisiga yetkazish uchun lug'atning chegaralaridan tashqaridagi madaniy bilim va ijodkorlik imkoniyatlaridan keng foydalanishi lozim. Shu jihatdan she'r tarjimasida nafaqat tilshunoslik, balki madaniy va estetik mulohazalarni ham o'z ichiga olgan ko'p qirrali jarayon sifatida o'rganilishi zarur.

Ingliz tilidagi she'riy asarlarning lingvistik o'ziga xosliklari:

- **Fonetik va ritmik tuzilish;** Ingliz she'riyatida urg'u asosidagi ritm (stress-timed rhythm) yetakchi o'rinda turadi. Iambic pentameter (besh bo'g'inli jamb), trochee, dactyl kabi vazn tizimlari she'rning musiqiylikni belgilaydi. Tarjima jarayonida bu tizimni to'liq saqlash ko'pincha qiyin bo'ladi, chunki o'zbek tili bo'g'in-son asosidagi (syllable-timed) ritmga moyil. Tarjimon ritmni saqlash uchun vaznni qisman moslashtirish yoki ma'no ustuvorligini tanlashga majbur bo'ladi.

- **Qofiya va alliteratsiya;** Qofiya, assonans, alliteratsiya kabi tovush o'yinlari ingliz she'rining estetik qiymatini oshiradi. Biroq boshqa tilda aynan shunday tovush

uyg'unligini yaratish ko'pincha mumkin emas. Tarjimon ba'zan semantik yaqinlikni saqlab, yangi qofiya tizimini yaratadi yoki erkin tarjima usulini tanlaydi.

- **Metafora va ramzlar**; Ingliz she'riyatida metafora, simvolizm, personifikatsiya kabi uslubiy vositalar keng qo'llanadi. Masalan, Shekspir sonetlaridagi "summer's day" metaforasi oddiy mavsum ifodasidan ko'ra chuqurroq ma'no yuklaydi. Tarjimon bu metaforani so'zma-so'z emas, balki kontekstga mos obraz bilan ifodalashi lozim.

- **Leksik-semantik xususiyatlar**; Ingliz tili ko'plab polisemiya (ko'p ma'nolilik) va idiomatik birliklarga ega. She'r matnidagi qisqa, ammo ko'p qatlamli so'zlarni tarjima qilishda ekvivalent tanlash jarayonida ma'no yo'qolishi xavfi yuqori bo'ladi. Tarjimon izohli tarjima yoki kontekstual ekvivalentni qo'llashi kerak.

- **Sintaktik moslashuv**; Ingliz she'riyatida inversiya (so'z tartibining buzilishi), parallelizm, ellipsis kabi sintaktik figuralar ko'p uchraydi. Tarjima qilinayotgan tilning grammatik qonuniyatlari bu usullarni to'liq takrorlashga imkon bermasligi mumkin. Shu bois tarjimon badiiy ta'sirni saqlash uchun muqobil grammatik vositalarni izlaydi.

Tarjima strategiyalari

- **Formal ekvivalentlik**; qofiya, ritm va vaznni maksimal darajada saqlashga intilish. Bu usulda tarjimon grammatik va fonetik moslashuv ustuvor deb bilib, ba'zan semantik detallarni qurbon qiladi.

- **Dinamik ekvivalentlik**; she'rning emotsional ta'sirini va mazmunini ustuvor qo'yib, erkin tarjima qilish. Bu yo'nalishda tarjimon ma'noga yaqin, lekin ko'proq milliy ritm va uslubga mos ifodalarni tanlaydi.

- **Kombinatsiyalangan yondoshuv**; ayrim katta obrazlar va metaforalarni to'liq saqlab qolish, boshqa qismlarni esa erkin tarjima qilish. Bu eng ko'p qo'llanadigan amaliyot hisoblanadi.

Ilmiy-nazariy qarashlar, Ye. Nayda (E. Nida) va P. Nyumark (P. Newmark) kabi tarjimashunos olimlar she'riy tarjimada ma'no va shakl uyg'unligi muammosini asosiy nazariy masala sifatida qayd etadilar. Ularning ta'kidlashicha, tarjimon, avvalo, ma'noni saqlagan holda emotsional ta'sirni yaratishga intilmog'i lozim, aks holda she'rning badiiy qiymati yo'qoladi.

Ingliz tilidagi she'riy asarlarni ko'p qirrali va o'ta tarjima qilish tilushunoslik muammolaridan biri bo'ladi. Bu yarayonda faqat leksik ma'lumotlarni olish mumkin emas, balki asarning ichki ruhini, estetik qimmatini, musiqaqa va ritm tomonidan yaratilgan qurilmani unga saqlab qo'yish talab qilinadi. She'r tarjimasida ritm va qofiya tizimini to'liq to'laqonli tarzda saqlash ko'p holatda bo'lganda qiyinchilik tug'dirsa-da, tarjimon o'z ijodiy nazorati vositalari asarning umumiy badiiy boshqarini qayta tiklash.

Shuningdek, she'r tarjimasida madaniy realiyalar, milliy ko'rsatuvlar va tarixiy alluziyalarning tegishli to'liq va katta qismiga ega. Chunki ularni no mumkinlash asarning mazmuni va mehnati buziladi. Demak, she'riy tarjimondan sog'lom til bilimi, balki madaniy kompetentsiya, tarixiy bilim va estetik

Va yana aytadigan bo'lsak, ingliz she'riyatida uchragan madaniy realiyalar, tarixiy ko'rsatmalar va milliy qadriyatlarni o'zbek o'qishlari uchun tushunarli tarzda etkarish tarjimondan jismoniy lug'at boyligini, balki keng dunyoqarash va madaniy kompetentsiyani ham talab qilish. Bu yarayonda leksik va semantik moslikni topish, tarjima strategiyasini yo'q tanlash va estetik mumkin.

Ingliz tilidagi she'riy asarlarini tarjima qilish yaratish ko'p qirrali va nazoratni talab etuvchi ilmiy va ijodiy ishlarnidir. Bu yarayonda tarjimon faqat bilimi bilan cheklanib qolmay, balki original matnning ritmik tuzilishi, qofiya tizim tilimi, metafora va qoidalar qatlami, foydali ma'lumotlarni ham to'liq anglay olishi kerak. She'r matnidagi ma'no qatlamlari, obrazlar uyg'unligi va estetik ishlashni boshqa tilda to'liq qo'llab-quvvatlovchi har doim qo'shimcha cheklangan vazifalar. Shu bois tarjimon ba'zi holatda bo'lsa-da, qandaydir ekvivalentni qayerda, asarning umumiy badiiy ruhi va emotsional holatiniga

Ingliz va o'zbek she'riyatingizning janr o'zgarishlari, shakllari bo'yicha ham poetik xususiyatlari bir-biridan farq qiladi. Shu bois she'riy tarjimada zarar-dan ekvivalentni izlash emas, balki ma'nosi, obraz va estetik ta'sir jihatidan mos va o'quvchiga ta'sirchan ta'sirchan tarzda etkaza oladigan echimlar

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nida, E. (1964). *Toward a Science of Translating*. Leiden: Brill.
2. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall.
3. Holmes, J. (1988). *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi.
4. Shekspir, V. (2003). *Sonnetlar (tarjima va sharhlar)*. Toshkent: Fan nashriyoti.
5. Karimov U. (2021). "She'riy tarjimaning nazariy asoslari." *Filologiya masalalari jurnali*, №3.